

ZNAČAJ INSTITUCIONALNE BRIGE ZA OČUVANJE KOLEKTIVNOG IDENTITETA, SA OSVRTOM NA MUZEJ GRADA ZENICE

Mevludin DIZDAREVIĆ

S obzirom da prvi pisani tragovi o broju stanovnika Zenice iz 1489. godine kazuju da je imala tek 96 domaćinstava, možemo reći da je Zenica bila relativno malo naselje. Svakako, kako vrijeme prolazi, Zenica ima sve veći značaj, pa na popisu iz 1557. godine ona već broji 330 domaćinstava i više od dvije hiljade stanovnika¹.

U Zenici i njenoj okolini ima tragova ilirskog, keltskog i rimskog perioda, o čemu postoje jasni historijski dokazi. Za vrijeme Osmanskog carstva, Zenica dobija obilježja grada sa Sultan-Ahmedovom džamijom, mektebom i medresom u njenom centru, te čaršijom, gdje se odvijao poslovni i društveni život grada, i mahalama, gdje se odvijao porodični život. Ovaj dugi i iznimno značajni period historije ovoga grada nedovoljno je osvijetljen te je mali broj sačuvanih historijskih dokumenata iz ovog razdoblja. Ovaj grad se dalje razvija sa izgradnjom željezare i povećanim iskorištavanjem rudnih bogatstava, koje započinje sa austrougarskom okupacijom,

što je vodilo dramatičnom povećanju broja stanovnika u narednim decenijama.

Jasno je da su narodi koji nisu opisani osuđeni na stradanje, ali vrijedi i reverzibilno: narodi koji često doživljavaju stradanja bivaju neopisani. U svjetlu izrečene tvrdnje važno je napomenuti da Zenica ima svoju prošlost i kulturu koja je temelj njegova identiteta te je brižno staranje za njenu prošlost istovremeno i garant očuvanja njegove budućnosti. Ali, činjenica je da se kolektivni identitet ne može očuvati bez zajedničke i organizirane brige te je, samim tim, jasan značaj za njegovo očuvanje onih institucija koje kodificiraju i sistematiziraju historijsko pamćenje. Među njima veliku važnost ima Muzej grada Zenice. O samom značaju osiguranja kolektivnog identiteta kazuje činjenica da jedan narod ili zajednica ne nestaju biološkim uništenjem ili nestankom, već difuzijom vlastitog identiteta. Zato Jan Assman s pravom tvrdi da "nestanak etnija nije posljedica fizičkog zametanja, već kolektivnog i kulturnog zaborava"².

¹ Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Svjetlost, Sarajevo, 1959. str. 148-149.

² Jan Assman, *Kulturno pamćenje*, Vrijeme, Zenica, 2005. str. 185.

Kultura i društvo

Još je Muhamed Ikbal pisao o tome kako neki pojmovi izmiču jasnim određenjima i preciznim definiranjima. U tom kontekstu, Ikbal citira sv. Augustina, koji je, na upit o vremenu, rekao: „Ako me niko ne pita, znam, ali ako bih nekome to htio objasniti, ne znam”.³ I kultura je jedan od ovovrsnih pojmova koji se opiru graničnicima definiranja. Ustvari, možemo kazati da se u literaturi nalazi "onoliko definicija kulture koliko i teoretičara koji su se sa izrazitijim pretenzijama bavili problemom kulture".⁴ Većina teoretičara slaže se da je kultura⁵ univerzalna antropološka činjenica prvog reda. "Svi narodi, u svim vremenima i na svim prostorima posjedovali su kulturu".⁶ Ustvari, sam čovjek se može definirati putem sposobnosti za simboliziranje i, samim tim, pomoću sposobnosti za produkciju kulture.

Suštinski je značajno pojmiti da je kultura u cjelini i po svom smislu primarno društveni fenomen. Samim tim, za održanje i produženje kulturnog identiteta jednog društva neophodna je organizirana briga cijele zajednice. Na ovu činjenicu jasno ukazuje Terry Eagleton, koji tvrdi da "kultura pretpostavlja određene društvene uvjete, a s obzirom na to da ti uvjeti mogu uključivati državu, ona (kultura – M.D.) može imati i političku dimenziju".⁷

O uticaju društva na kulturni identitet kazuje činjenica da se i personalni ili individualni identitet razvija reflektiranjem, tj. "procesom uzajamnog ogledanja pojedinaca".⁸ Individua ovisi o cjelini i zadobija svoj identitet tek ulogom koju igra u cjelini. Svakako, samo pojedinac može imati pamćenje, ali je njegovo pamćenje kolektivno oblikovano te, samim tim, zajednica ima presudnu ulogu u formiranju

ili deformiranju pamćenja svojih članova. Isto tako, onaj ko sudjeluje u kolektivnom pamćenju jednodobno svjedoči o pripadnosti grupi kojoj pripada. Podsjećamo da je "kolektivni identitet svijest o socijalnoj pripadnosti i počiva na zajedničkom znanju i zajedničkom pamćenju".⁹ Ovo jasno identificira temelje svakog identiteta, pa i kulturnog, a to su kontinuitet i znanje, te je stoga potraga za ovim kulturno-historijskim konstantama osnova za određivanje konstitutivnih elemenata vlastitog samorazumijevanja.

Valja nam anticipirati da je zaborav prirodno stanje čovjeka te da je pamćenje otklon od prirodnog. Iz ove dvije premise dolazimo do zaključka da znanje i sjećanje jest čin kulture i kao takvi predstavljaju afirmativan i uljuđen odnos spram tradicije i prošlosti.¹⁰ Vrijedno je spomenuti da svaka kultura oblikuje ono što Assman imenuje "konektivnom strukturom". Pod ovom sintagmom on prepoznaje njenu povezujuću ulogu u okviru jedne zajednice, i to u najmanje dvije dimenzije, socijalnoj i vremenskoj. Kultura ima tu zadaću da "vezuje čovjeka za drugog čovjeka... na način da svojom vezujućom i obavezujućom snagom pruža povjerenje i orijentaciju".¹¹ Edgar Morin dobro primjećuje kad kaže da „kultura označava ono što je osobeno i specifično u jednom društvu“ te se zbog toga „kultura razvija vraćanjem izvorima i vjernošću svojim osobenim principima“.¹² Sve smo ovo kazali da bi bilo jasno da je kultura zaštitni zid koji jedna zajednica gradi oko sebe te je njena zaštita krucijalna u osiguranju kolektivnog identiteta. Ovaj cilj je nemoguće ostvariti bez učešća cijele zajednice, jer "ne postoji samonikli identitet".¹³ Kolektivni identitet ne može se sačuvati bez organiziranih institucija koje će sistematski i brižno raditi na sabiranju i čuvaju cjelokupnog

3 Muhamed Ikbal, *Obnova vjerske misli u islamu*, sarajevo, 1978. str. 50.

4 Miloš Ilić, *Sociologija kulture i umetnosti*, Beograd, 1983, str. 7.

5 Ovdje pod pojmom kulture ne pravimo distinkciju između civilizacije u kulture tj. u pojmu kultura sabiremo kako materijalne tako i duhovne tekovine jednog naroda.

6 Isto, str. 9.

7 Terry Eagleton, *Ideja kulture*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2002. str. 19.

8 Jan Assman, citirano djelo, str. 158.

9 Isto, str. 163,

10 Pod ovim podrazumijevamo definiciju kulture kao otklona i odmicanja od prirodnog. Svakako postoje i drugačiji pristupi koji kulturu smatraju prirodnom i prirodno kulturnom jer je i sam pojam kulture izveden iz prirode i k tome "priroda proizvodi kulturu koja mijenja prirodu". Šire vidi, Terry Eagleton, citirano djelo, str. 7.

11 Jan Assman, citirano djelo, str.18.

12 Edgar Morin, *Kako misliti Evropu*, Svjetlost, Sarajevo, 1989. str. 58.

13 Isto, str.155.

kulturnog nasljeđa jedne zajednice. Ustvari, briga za kontinuitet kulture koji mogu osigurati jedino institucije predstavlja temelj za očuvanje identiteta.

Odnos prošlosti i budućnosti

„Dubok je zdenac prošlosti“, pisao je Tomas Man, a mi dodajemo da je njegovo dno nerazbistrivo i ima direktne refleksije na sadašnjost svakog pojedinca i zajednice. Čovjekov život na ovom svijetu odvija se i realizira u koordinatama mjesta i vremena. Muslimanski autori kazali su da postoji "fizičko vrijeme" i ono koje bismo mogli imenovati metafizičkim vremenom, koje se može nazvati i eshatološkim vremenom, koje mjeri ono što je bilo prije stvaranja. Čovjekova je zadaća da "uči iz prošlosti, živi potpuno u sadašnjosti i ima nade za budućnost".¹⁴ Sa velikim stepenom pouzdanosti, možemo konstatirati da su muslimani klasičnog razdoblja islama proučavanju prošlosti prilazili sa iznimnom ozbiljnošću. Razloge ovakvom stanju treba tražiti u tome što su rani muslimani "misiju historičara smatrali vjerskom misijom".¹⁵ Pored činjenice da je poznavanje historijskih fakata imalo odveć važnu zadaću za ispravno razumijevanje samoga Kur'ana kao svetog teksta par excellence, postojao je i dublji teološki razlog za revnosno bavljenje historijom. Naime, rani muslimani su historiji i njenim događanjima prilazili kao očitovanju Božje volje u svim njenim skrivenim putevima i začudnim zakonitostima. Na taj način, proučavanje historije postaje nalog vjere, što su muslimanski umovi klasičnog razdoblja pretvorili u metodološki stav znanstvenog osmišljavanja historije.¹⁶

Posezanje u prošlost ima još jednu važnu zadaću. Naime, s obzirom da je kolektivni ili *Mi* identitet slika koju neka grupa gradi o sebi i sa kojom se njeni članovi identificiraju, jasno je da posezanje u prošlost ima svoju primarnu

zadaću u osiguranju permanencije identiteta jedne grupe. Tako Assman primjećuje da je "društvima prošlost potrebna u prvom redu radi njihovog samodefiniranja".¹⁷ Ovaj autor želi reći da se tek spajanjem sa prošlošću utemeljuje identitet jedne grupe te da su nacije *žive* u onoj mjeri u kojoj uspijevaju svoju prošlost očuvati živom u kolektivnoj memoriji. Povrh toga, borba za ovladavanje nekim narodom ili zajednicom počinje kroz prevlast nad njenom prošlošću. Uzurpiranjem prošlosti, svaka totalitarna vlast nastoji osigurati svoju budućnost. Na ovo jasno ukazuje Assman kad tvrdi da se "vladavina legitimira retrospektivno, a ovjekovječuje prospektivno".¹⁸ Zato je borba za prošlost jednodobno borba i za vlastitu budućnost.

Historijska znanost o Zenici

U svjetlu rečenih tvrdnji, pogledajmo kakav se odnos prema vlastitoj tradiciji i historijskoj baštini općenito gaji u Zenici i o Zenici. Da bismo dali adekvatan odgovor na ovo pitanje, ilustrativno je napraviti uvid u radove koji tretiraju historiju Zenice. Naši zaključci pokazuju da je osmanski period, mada iznimno dug i bogat te fundirajući za identitet ovoga grada, rijetko tretiran u odnosu na druge, dosta kraće i manje značajne periode.¹⁹ Gotovo da možemo govoriti o sistemskom zanemarivanju kulturnog nasljeđa iz ovog razdoblja, koje je, prije svega, obilježeno islamom. Na ovakav zaključak upućuje i podatak da je prva knjiga koja je napisana o historiji najznačajnije obrazovne institucije u ovom gradu, Sultan-Ahmedovoj medresi, napisana tek prije nekoliko godina, i to ne iz pera historičara, već teologa, što je u

17 Jan Assman, citirano djelo, str. 156.

18 Isto, str. 84.

19 Zanimljivo je da historiju srednjeg vijeka tretira 186. radova, doba Austro-Ugarske okupacije 132. rada, period između dva svjetska rata opisalo je 217. studija i knjiga, period NOB-a i kasnije opisuje 365. radova, dok u isto vrijeme turski period koji je iznimno značajan tretiraju samo 136. bibliografskih jedinica. Vidi Salih Jalimam, *Bibliografija radova o istoriji Zenice*, Muzej grada Zenice, Zenica, 1985. godine. Svakako ova bibliografija ima nedostatak u činjenici da je rađena prije više od 20 godina pa u njoj nisu uvršteni brojni radovi koji su nastali u tom periodu ali to ne mijenja značajno omjer napisanih radova o pojedinim temama.

14 Fikret Karčić, "Šta su to zahtjevi vremena", *Preporod* 2/844.2007. str. 7.

15 Fatima Mernissi, *Zaboravljene vladarice u svijetu islama*, Buybook, Sarajevo, 2005. str. 80.

16 Nerkez Smailagić, *Uvod u Qur'an*, Zagreb, 1975. str. LXIV

jednu ruku hendikep ove vrijedne knjige.²⁰ Uz to, možemo ustvrditi da se sistemski radilo na prekidu kontinuiteta sa prošlosti te promjeni identiteta ovoga grada kako bi se stvorio novi identitet, što je, svakako, nehistorijski i primjer neuljudenog odnosa spram tradicije. O ovom fenomenu Nerkez Smailagić kazuje sljedeće: „Teza po kojoj bi on (naš identitet – M.D.) bio u apsolutnom raskidu s prethodnim, nije samo skorojevička, nego i neznanstvena i izraz je potpune ahistoričnosti”.²¹ Da je postojala jasna agenda promjene identiteta grada, jasno uočavamo i iz intervjuja koji je dao ugledni Zeničanin Mensur Serdarević, tvrdeći da je zanemarivan duh Zenice koji je bio oplemenjen prepoznatljivim odnosom spram kulta vode, koji se manifestirao u predivnom zelenilu, brojnim izvorima koji su sada "zatrpali ružnim vertikalama... Zenica je urbanistički, zahvaljujući lošim urbanistima, koji su valjda mislili da, ako je radnički, grad ne mora imati srce i dušu”.²² Zato dr. Jalimam s pravom zaključuje da "duga i kontinuirana aktivnost različitih oblika života na teritoriji Zenice i njene okoline... nije praćena i registrirana kroz studije i monografske zahvate, pa se dogodilo da su čitavi periodi historijskog zbivanja ostali prešućeni ili potpuno prekriveni velom zaborava”.²³ Sve ukazuje da se ciljano radilo na izgradnji identiteta ovoga grada koji će biti odijeljen od njegova autentičnog lica, pa se i danas ovaj grad prepoznaje najviše po Željezari i KP-domu, što je samo po sebi neprirodno i neodrživo. Na ovo indicira i podatak koji nalazimo u novinskom izvještaju iz perioda osnivanja Muzeja da su, pored makete Željezare, u "centralnom dijelu historijske izložbe dokumenti iz historije radničkog pokreta Zenice, podaci o partijskim i skojevskim organizacijama, sindikalnom pokretu, okupaciji Zenice, prvim hapšenjima rodoljuba od strane neprijatelja i otporu zeničkih ljudi okupatoru”.²⁴

20 Ibrahim Babić, *Zaboravljeni zenički Al-Azhar, Sultan Ahmedova medresa*, MIZ Zenica, Zenica, 2004.

21 Nerkez Smailagić, *Uvod u Qur'an*, sam. izdanje, Zagreb, 1975. str. VI

22 Vlastimir Jović, *Zenicom malo cik – malo cak-Reporterski zapisi*, Minex, Zenica, 2006. str. 556-557.

23 Salih Jalimam, *Bibliografija radova...* str. 3.

24 Vlastimir Jović, citirano djelo, str. 44.

Ključ svega je u tome da je komunistička vlast naumila da Zenica postane „simbol jugoslovenskog komunizma. To je grad sa posebnom ulogom u novoj zajednici”.²⁵ Ovdje iščitavamo razloge činjenice da se ovaj grad sa viševjekovnom islamskom tradicijom ne prepoznaje po elementima islamske kulture, već po vještački nakalemljenim segmentima koji su trebali postati temelji našeg/njegova identiteta.

Nastanak i razvoj muzeja

Jest paradoksalno, ali je potpuno tačno da su muzeji ostvarenja moderne civilizacije. Naime, kao posljedica strašnih razaranja djela iz prošlosti koje je nastupilo sa modernim vremenima, javlja se nostalgija za prošlošću. Moderni čovjek je biće okrenuto budućnosti i stalnom progresu, što je dovelo do dramatičnog prekida kako sa prošlosti tako i sa sadašnjosti. Zato savremeni čovjek sve više izražava potrebu da se okrene ka prošlosti, što je posljedica iznimno revolucionarnih promjena koje se događaju i tegobnoj nemogućnosti da se sa njima suoči na primjeren način.²⁶

Razvoj muzeja na Zapadu možemo pratiti uporedo sa razvojem onih ideja koje su popularizirale nauku, znanje i samim tim osnaženje historijske svijesti.²⁷ Njihov cilj je ucjepljivanje ljubavi prema vlastitoj prošlosti kako bi se pomoglo u traženju novih korijena u njihovoj tradiciji. Društvo bez tradicije i kulture je, kao drvo bez korijena, osuđeno na postepeno gašenje i konačni nestanak, jer ne posjeduje one životne sokove koje samo tradicija može osigurati.

Sa modernim vremenima nastupa *teologija* stalnog progressa, koji sa sobom donosi tjeskobu pred neizvjesnom budućnosti, koja uvijek iznova prijeti i traži prilagođavanje. Zato je nužan stalni prozor u prošlost, koji nam podaruju muzejske postavke, kako bi se osigurala potrebna stabilnost u trenucima stalnih

25 Fuad Đidić i Esad Hećimović, *Robija šutnje*, Preporod, Zenica 1991. str.9.

26 Germain Basin, *Museologija*, Paris, 1950. str. 8.

27 Značajno je da se prvi muzeji otvaraju praktično paralelno sa pojavom čuvene francuske enciklopedije 1751. godine kada se otvara i "British Museum". Vidi isto, str. 3.

mijena.²⁸ Da se dogodila promjena u odnosu spram kulturne baštine u modernom svijetu jasno svjedoči novo vrednovanje stare gradske supstance. „Ranije se hvalilo time šta je novo, na stare zgrade gledalo se sa prezirom. Sada, pod uticajem rušilačkih ratova u dvadesetom vijeku, cijena je mnogo skočila onome što je staro i najstarije“.²⁹

Za definiciju muzeja poslužiti ćemo se najčešće upotrebljavanom ICOM-ovom definicijom koja kaže da je muzej "neprofitna stalna ustanova u službi društva i njegova razvoja i otvorena javnosti, koja sabire, čuva istražuje, komunicira i izlaže materijalna svjedočanstva čovjeka i njegove okoline radi proučavanja, obrazovanja i zabave“.³⁰

Muzeji su u samom početku zadovoljavali izvornu potrebu za posjedovanjem i pokazivanjem predmeta koji imaju izvjesnu materijalnu, umjetničku ili historijsku vrijednost. Kasnije se ova uloga proširuje na "proučavanje, izlaganje i interpretaciju muzejskih predmeta“.³¹

Samo ime muzej prvi put se javlja kao mjesto posvećeno muzama, kćerima Zeusa i Mnemozine, božice pamćenja. Za vrijeme Ptolomeja I., 290. g. p.n.e., u Aleksandriji se otvara mouseion kao višenamjenski centar znanstvenog, kulturnog i umjetničkog života. U rimskom periodu je to mjesto pod zaštitom muza, gdje se sastaju filozofi kako bi vodili učene rasprave. "

U renesansi će se prvi put primijeniti pojam muzeja za zbirku predmeta koja će svojom materijalnošću biti nosilac kulturnog i duhovnog identiteta“.³² Prvi muzeji se i u BiH otvaraju sa modernizmom, koji na velika vrata ulazi u ovu zemlju sa austrougarskom okupacijom, a Zenica svoj muzej dobija tek 1966. godine

Možemo reći da je muzej prošao kroz tri magistralna perioda u svojoj historiji.

28 O različitim poimanjima historije vidi, Isto, str. 4.6.

29 Pjotr Kuncević, *Legenda o Evropi*, Beograd, Clio, 2007. str. 151.

30 Citirano prema Esad Delibašić i Edin Hadžukadunić, *Muzej u informatičkom okruženju*, Muzej grada Zenice, Zenica, 2006. str. 35.

31 Isto str. str. 24.

32 Isto, str. 25.

Predindustrijski period je doba u kojem se muzej tek počinje formirati kao institucija na način prikupljanja što većeg bogatstva, čija je paradigma Louvre muzej u Parizu.

U industrijskom periodu završava se formiranje muzejske institucije, koju karakterizira naučnoistraživački rad na fundusu. U trećem, informatičkom periodu, muzej pokušava postati institucija koja čuva dokaze duhovnog, kulturnog i nacionalnog identiteta čovjeka.³³

Muzej grada Zenice³⁴

Muzej grada Zenice osnovan je kao muzejska zbirka, da bi, nakon dvije godine, kako se fundus predmeta povećao, prerastao u Muzej. Ovo je muzej općeg tipa i lokalnog karaktera, tj. ima djelokrug na području općine Zenica, a Općina je osnivač i većinski finansijer ove ustanove.

Za osnivanje Muzeja značajna je ličnost Fikreta Ibrahimpašića Fiće, koji je vlastitu ljubav spram historije i prošlosti realizirao kroz skupljanje historijskih predmeta, da bi 1965. imao više od 6.000 eksponata. Isti čovjek je 1966. počeo sa sakupljanjem priloga od ustanova da bi restaurirao objekt sinagoge, gdje je bio smješten muzej ovoga grada.

Tokom godina, u sastav Muzeja ušli su i sljedeći objekti: Sultan-Ahmedova medresa,³⁵ Hadži Mazića kuća,³⁶ HKD *Napredak* te *Spomen dom* u selu Šerići.³⁷ Također je bila

33 Vidi, isto, str. 26-27

34 Za informacije i radu Muzeja poslužili smo se arhivom koju nam je osoblje Muzeja ljubazno stavilo na raspolaganje na čemu im se najtoplije zahvaljujemo.

35 Zanimljiva je sudbina ove najstarije odgojno-obrazovne ustanove koja je 1946. godine zatvorena i služila za stanovanje kao i za *Muzičku školu* da bi 1969. bila ispražnjena, restaurirana i u nju se smjestila arheološka zbirka Muzeja.

36 *Hadži-Mazića kuća* je vakuf koji je hadži Hajdar Bajrambašić zvani Mazić uvakufio za potrebe *Sultan Ahmedove medrese* 1940. godine da bi bila oduzeta od Islamske zajednice nakon Drugog svjetskog rata. Godine 1970. počela je restauracija ovog predivnog zdanja za potrebe Muzeja da bi 1992. bila vraćena njenim izvornim titularima i danas se u njoj nalazi sjedište Muftiluka zeničkog.

37 Ovo je ustvari bivša kuća čuvenog Huse Husejnovića bega u selu Šerići kod Zenice u kojoj je u

stalna postavka Likovne galerije u prostorijama HKD *Napredak*. U tom periodu Muzej je imao 18 zaposlenih, i to 7 sa VSS spremom. Trenutno je Muzej samo u objektu sinagoge i raspolaže sa skromnih 150 metara izložbenog prostora, što je dostatno samo za povremene likovne ili muzejske izložbe.

U toku je izgradnja ambicioznog projekta gradskog muzeja na mjestu nekadašnjih prostorija RTV Zenica i *Naše riječi* koji bi trebao imati oko 1.500 metara izložbenog prostora, što bi dugoročno riješilo problem smještaja ove ustanove i osiguralo adekvatne uvjete za stalne izložbene postavke.³⁸ Ovo ukazuje na snažno opredjeljenje za razvijanjem ove ustanove i adekvatnijeg odnosa spram vlastite prošlosti, što do sada nije bio slučaj.

U Muzeju je sada zaposleno 8 radnika, od kojih je 4 sa VSS spremom, 1 sa VŠS spremom, 2 sa SSS spremom i jedan NK-radnik. Ova institucija bavi se i održavanjem vrandučke tvrđave, gdje je napravljena jedna manja muzejska zbirka, a izgrađena je i Bosanska kuća, u kojoj bi se posjetioци trebali upoznati sa ambijentom tradicionalnog življenja u ovim krajevima. Podsjećamo da je područje Vranduka proglašeno nacionalnim spomenikom, što mu daje poseban značaj i kulturološku vrijednost.

Zaštita islamskog kulturnog naslijeđa u okviru Muzeja

Muzej je ustanova od izuzetnog značaja za očuvanje kulturne baštine ovoga grada, što se i dokazalo u minulim vremenima. Već je rečeno da je u periodu prije agresije imao ulogu izgradnje radničkog i proleterskog identiteta grada, što se manifestiralo i u mnogim drugim segmentima, kao što su urbanizam, arhitektura, školstvo itd.

Svakako, Muzej treba osiguravati zaštitu i trajanje i onih elemenata naše prošlosti koje bismo imenovali islamskim kulturnim naslijeđem, koje je, s obzirom na većinsko stanovništvo i historiju ovog grada, i najznačajnije.

toku NOB-e neko vrijeme boravio Tito i u spomen na tu činjenicu je osnovana ova spomen soba. Danas je ova kuća porušena prilikom izgradnje nove mjesne džamije.

38 Ova nova zgrada muzeja je na radost zeničana otvorena i puštena u upotrebu 7. 9. 2007. godine

Iz uvida koji smo napravili u *Knjizi inventara* etnološke zbirke vidimo da ova zbirka obiluje predmetima koji se ubrajaju u islamsku kulturnu baštinu, i to najviše onih praktičnih predmeta iz svakodnevnog upotrebe, a koji nisu adekvatno sačuvani. Važno je napomenuti da se u okvirima zapadne kulture na umjetnost gleda u hijerarhijskim okvirima, u kojima arhitektura i likovna umjetnost dominiraju umjetničkom scenom, a jednodobno se *dekorativna* umjetnost smatra *nižom* formom umjetnosti. Nasuprot tome, u islamskoj umjetnosti nije postojala jasna granica između umjetnosti i zanatstva. Sama riječ *fennun*, koja se danas koristi za umjetnost, neologizam je i nekad je imala značenje u smislu vještine i zanatstva. Sa sigurnošću možemo kazati da je "izrazito svojstvo islamske umjetnosti bilo pretvaranje korisnih predmeta u prefinjena umjetnička djela".³⁹

U kontekstu spomenutog razumijevanja osobnosti islamske kulture, jasno je da ovi artefakti imaju naglašen historijski značaj, ali, nesumnjivo, mnogi od njih posjeduju i osobenu umjetničku dimenziju.

U skladu sa savremenim tendencijama u muzeologiji, koje predviđaju očuvanje predmeta u njegovom prirodnom okruženju, razumljiva je angažiranost Muzeja na revitaliziranju kraljevskog grada Vranduka, u šta je ulagan najveći dio dobijenih sredstava.

Muzej je registriran i kao izdavačka kuća, u okviru koje je svjetlost dana ugledalo 15 naslova. Najznačajnije za afirmaciju islamske kulture je monumentalno djelo *Dokumenti opstanka* dr. Sabire Husedžinović, koja je u ovom obimnom djelu opisala kulturne spomenike Banje Luke.

"Svjedočanstva nacionalnog identiteta, osim historije i jezika, vjere i običaja, potvrđuje i kulturno-historijsko naslijeđe, koje predstavlja svojevrsni dokument opstanka za svaki narod".⁴⁰

U nekim djelima tretira se historijska baština ovih područja. Takva je knjiga dr. Saliha Jalimama *Prošlost Zenice do 1941. godine*, u kojoj

39 Sheila S. Blair i Jonathan M. Bloom, "Umjetnost i arhitektura", *Oksfordska historija islama*, Selsebil, Živinice, 2005. str. 205.

40 Sabira Husedžinović, *Dokumenti opstanka*, Muzej grada Zenice, 2005. str. 2. godine

se autor bavi historijom Zenice i kulturnom baštinom ovoga grada.

Uočavamo da je Muzej napravio iskorak kad je u pitanju briga za kulturno nasljeđe Bošnjaka, mada na ovom polju još postoji dosta prostora za rad.⁴¹

Zaključak

Bošnjaci su decenijima bili izloženi snažnim procesima akulturacije i asimilacije, što je generiralo snažnu krizu njihova identiteta. Ne treba gubiti iz vida da proces akulturacije pretpostavlja postojanje *više* i *niže* kulture, a bošnjačkoj kulturi se u toj konstelaciji podaruje mjesto kulture primaoca i, samim tim, one kulture koja je inferiornija u odnosu na susjedne kulture davaoce. Uz to, rad na očuvanju vlastite kulturne baštine ima još jednu važnu zadaću, a to je da se u vlastitoj tradiciji nađu temelji i smjerokazi za buduće djelovanje i stvaranje vlastitih kulturnih produkata. Na taj način se osigurava kontinuitet u kulturi te stvaranje ili kreacija novih vrijednosti.

S obzirom da identitet nije samoopstojeća kategorija, jasno je da je društvo u cjelini obavezno da se brine o njegovu održanju, koje je neostvarivo bez institucija, nacionalnih biblioteka, muzeja i slično. Značaj muzeja zasniva se, prije svega, na tome što prezervira kulturnu baštinu i stvara potrebnu sponu sa prošlošću, bez koje je nemoguće graditi izvjesnu budućnost.

Djelovanje Muzeja grada Zenice decenijima je bilo više ideološki usmjereno, što je i razumljivo u državi koja je bazirana na ideološkoj matrici. Ovo se zorno manifestira u činjenici potiskivanja i zanemarivanja nekih bitnih segmenata identiteta grada Zenice koji su smatrani nepoćudnim te ih je trebalo nasilno ukloniti iz prošlosti.

S obzirom da historija ne trpi vakuum, na mjesto ove slike Zenice građena je nova, koja je bila u skladu sa važećom državnom ideologijom. Sada se uočava tendencija

ispravljanja ovog neodrživog koncepta, čime se Muzej stavlja u službu zajednice u kojem djeluje i od koje i egzistira. Zaključak se nameće sam po sebi. Zajednica treba prepoznati značaj institucionalnog očuvanja vlastitog nasljeđa i pokazati više brige za rad i djelovanje ovovrsnih institucija. Nasuprot tome, ove ustanove moraju igrati ozbiljniju ulogu u očuvanju i interpretiranju cjelokupne kulturne baštine na kojoj se utemeljuje identitet ovog grada i države u cjelini.

Literatura

1. Babić, Ibrahim, *Zaboravljeni zenički Al-Azhar, Sultan-Ahmedova medresa*, MIZ Zenica, Zenica, 2004.
2. Basin, Germain, *Museologija*, Paris, 1950.
3. Delibašić, Esad – Hadžukadunić, Edin, *Muzej u informatičkom okruženju*, Muzej grada Zenice, Zenica, 2006.
4. Đidić, Fuad – Hećimović, Esad, *Robija šutnje, Preporod*, Zenica, 1991.
6. Eaglton, Terry, *Ideja kulture, Naklada Jasenski i Turk*, Zagreb, 2002.
7. Husedžinović, Sabira, *Dokumenti opstanka*, Muzej grada Zenice, 2005.
8. Ikbāl, Muhammd, *Obnova vjerske misli u islamu*, Sarajevo, 1978.
9. Ilić, Miloš, *Sociologija kulture i umetnosti*, Beograd, 1983.
10. Jalimam, Salih, *Bibliografija radova o istoriji Zenice*, Muzej grada Zenice, Zenica, 1985.
11. Jalimam, Salih, *Prošlost Zenice do 1941. godine*, Muzej grada Zenice, Zenica, 1996.
12. Jan, Assman, *Kulturno pamćenje, Vrijeme*, Zenica, 2005.
13. Jović, Vlastimir, *Zenicom malo cik – malo cak, reporterski zapisi*, Minex, Zenica, 2006.
14. Karčić, Fikret, *Šta su to zahtjevi vremena, Preporod*, 2/844.2007.
15. Kuncević, Pjotr, *Legenda Evrope, Clio*, Beograd, 2007.
16. Mernissi, Fatima, *Zaboravljene vladarice u svijetu islama, Buybook*, Sarajevo, 2005.
17. Mlair, S. Sheila – Bloom, M. Jonathan, *Umjetnost i arhitektura, Oksfordska historija islama, Selsebil*, Živnice, 2005.
18. Morin, Edgar, *Kako misliti Evropu, Svjetlost*, Sarajevo, 1989.
19. Smailagić, Nerkez, *Uvod u Qur'an*, Zagreb, 1975.
20. Šabanović, Hazim, *Bosanski pašaluk, Svjetlost*, Sarajevo, 1959.

41 Svakako da na ovom polju postoji dosta prostora za rad posebno u dijelu izložbenih aktivnosti Muzeja gdje je dosta mali procent izložbi koje tretiraju islamsku kulturnu baštinu o čemu svjedoče izvještaji o radu Muzeja.

Summary

SIGNIFICANCE OF INSTITUTIONAL PRESERVATION OF
A COLLECTIVE IDENTITY WITH SPECIAL REFERENCE
TO THE MUSEUM OF THE CITY OF ZENICA

Mevludin Dizdarević

The arrival of the new government, following the end of the World War II, brought a dramatic and even brutal end to the traditional ways of living and strong attempts at establishing new identity not only for an individual but for the entire cities. This was particularly evident in Zenica, where the new regime had something special in mind. Indeed, it intended to build a totally new proletarian identity, one far removed from the previous one that was founded on the Islamic cultural heritage. While Sultan Ahmad mosque and madrasah stood at the center of the "old Zenica", the "new Zenica" was to be built around the Steel Factory and uniform residential buildings.

This article examines relationship of the institutions in terms of the collective identity and attempt to prove that identity cannot be validly preserved without organized institutions to care for it. The Museum of the City of Zenica is an indicative example of this thesis. In the earlier period, when the ideological state was present, the Museum's actions were significantly directed at developing that type of identity. Now, it is turning to its primary purpose to preserve and nourish cultural identity of the community within which it exists.

موجز

أهمية المؤسسات في المحافظة الهوية الجماعية
مع الالتفات إلى متحف مدينة زينيتسا

مولودين ديزداريفيتش

أدى وصول الشيوعيين إلى الحكم بعد الحرب العالمية الثانية إلى قطع مأساوي وعنيف لكل الروابط التي تربطنا بالنماذج التقليدية للحياة، مع محاولات قوية لإيجاد هوية جديدة ليس فقط للفرد، بل وللمدن أيضا. ويبدو ذلك واضحا في مدينة زينيتسا التي أراد الشيوعيون أن يفرضوا عليها هوية البلوريتاريا المتحررة من تراثها السابق القائم على التراث الثقافي الإسلامي. وبينما كان مسجد السلطان أحمد ومدرسته يقعان في مركز "زينيتسا القديمة"، فإن "زينيتسا الجديدة" أنشئت حول مصنع الحديد والصلب من مبان سكنية متماثلة. إننا في هذا المقال نبحث في مسؤولية المؤسسات عن تكوين الهوية الجماعية، ونسعى للإتيان بالدليل على أنه لا يمكن ضمان استمرار الهوية بشكل جيد بدون مؤسسات منظمة تسهر على حماية تلك الهوية. ويعتبر متحف مدينة زينيتسا مثالا حيا على هذه النظرية، فعندما كانت الدولة أيديولوجية في الفترة الماضية، كان ذلك المتحف مسخرا لتشكيل الهوية الملائمة لتلك الأيديولوجية. واليوم يعود المتحف لأداء رسالته الأساسية في حماية الهوية الثقافية للوسط الذي يوجد فيه ورعايتها.